

مسلك اجتماعى

علم اجتماعى زعميم مسائل اجتماعيه مزده نظيره ايدى .

MESLEK-İ İÇTİMÂÎ, Birinci sene – Birinci cüz', Şubat 1335 [1919], Müdür ve baş muharrir: Mehmed Ali, Kütübhanе-i Hilmi, İstanbul, aylık.

Beyne'l-milel İlm-i İçtimaî Cemiyeti'ne Muhtıra

Sulh Meselesinde Türkiye

İlm-i İçtimaî Cemiyeti'nin mesai-i ilmiyesine Prens Sabahattin'in göstermekte olduğu alaka-i samimiye malumdur, Türkiye'de deruhte ettiği müşekkel, ağır vazife de meçhul değildir. Sabahaddin Bey Türkiye'nin beka-i mevcudiyeti meselesini memleket efrâdının kabiliyet-i içtimaîyesini yükseltmek suretiyle hal edecek içtimaî bir hareket tevclidine vakf-ı mesai etmiş bulunuyor ki bu, aynı zamanda, şark meselesinin dahili ve hakiki suret-i hallini de irâe eder.

Balkan faciasına şahit olan diplomatların 1913'de yeni bir suret-i tesviye araştırmakla meşgul olduğu günler.. cemiyetinizin ilm-i içtimaî tamim teşebbüsünü aldığı zamana tesadüf eder; bu teşebbüsü idare eden Mösyö Pol Ro, şüphesiz ne Türkiye ve ne de Balkan'ı hedef-i ittihaz etmeyerek, ilmin faide-i amelîyesini teşrih ederken şu hakikati muahede ve kayd ediyordu: Cem'iiyyât-ı beşeriye bu güne kadar kuvâ-yi içtimaiyenin esiri idi; bundan böyle eğer isterse ilim sayesinde kuvâyı hakim olmak sırası gelmiştir. Bu hususta ferd fiilen daha büyük bir serbestîye mazhar, zira bir heyet-i müctemiadan daha kolay olarak hususî esbâba göre muhitin ilcaatından kurtulup hayatını bi'l-ihtiyar intihab ettiği tarîke tevcih edebilir. Her ne kadar ilmen mümkün ise de bir

cemiyetin mukadderatına hakim olduğu henüz görülmemiştir; fakat istikamet-i hayatiyelerini serbestçe tayin etmiş ferdler ve aileler vardır¹. Türkiye'nin tahlisi için "bu imkandan ilk defa olarak amelî ve muazzam bir hakikat çıkarmak" yolunda yürüyen Sabahattin Bey senelerden beri müdafaasına devam ettiği dava-i içtimaiyenin meslek-i içtimaiye istihalesini o günlerde, 1913'de idrak eyliyordu.

İlm-i içtimai tetebbuu Türkiye vatanperverleri arasında yayılır, güzide gençler memleketin isti'mâr-ı ziraiyesi tarîkine açmak azm-i fiiliyesiyle Anglo-Sakson muhitinde bir devre-i faaliyet yaşamak üzere yola çıkarken Sabahattin Bey de Türkiye'yi necâta isâl edecek harekete bir "istikamet-i asliye programı" vücuda getirmek için bazı şakirdleriyle başladığı sa'yı neticelendirmiş ve 1911'de *İttihad ve Terakki'ye Açık Mektuplar*'ında gösterdiği ıslahat istikametlerini ilmî bir vuzûhla tespitte muvaffak olmuştu.

Memlekette mütegalibenin ve sergüzeştçilerin hükümrân olmasına mani müsbet bir mukavemet tesis edecek, aynı zamanda hayat-ı hususiye ve umûmiyeyi beşeriyet-i faale ve müterakkiyenin tekamül-i istikametine sevk eyleyecek cereyan, memleketin bütün vicdanlı evladlarını kazanacak ve onları muvaffak kılacak avâmili meydana getirmişti. Fakat bu hareket, sukutu tevkif edeceği devreye henüz gelmemişti. İnkırâz, dahilî ve haricî menfî müesserât sevkiyle ilerliyordu, ilerledi.. Bugünkü vaziyet hâdis oldu.

Bu vaziyetin menşelerini doğru ircâ'-i nazar edelim.

18inci asır diplomatların nazarında Avusturya ile Rusya, tevessü'ünü şarka tevcih eden bu iki (müsellâh ve mütehakim saltanat) dûçar-ı zaaf olan Osmanlı saltanatının mirasçuları idi. Bununçün Fransa – Tanzimat'ın ilanından epey evvelden beri- ıslahat hareketini canlandırarak Türkiye'nin takviyesiyle bu iki saltanatın tezayüd-i nüfuzuna mani olmaya çalışıyordu. İngiltere de Hind'e kadar yayılan inkişâf-ı ticariyesinden sonra tamâmiyet-i mülkiye düsturunun müdafilerinden biri oldu.

Fakat seyr-i tarihisi Türkiye'yi inhilâle götürüyor; merkezîyetçi saltanatları mahkum olduğu akıbete dûçar eyliyordu. (Avrupa-yı berrîde feodalitenin inkırâzıyla teşekkül eden aynı numuneden saltanatlar da bu akıbete uğramıştı ve uğramakta) şark-ı karîbe hakim olan Osmanlı saltanatının uğradığı bu dahilî buhrana mukâbil, garb cemiyetlerinin İngiltere başında olduğu halde sa'y aleminde vücuda getirdiği istihale –münâkalât ve ticareti tesri' ve tevsi' ederek, efrâd ve sermayenin intişârını faaliyete getirerek- beyne'l-milel münasebâtta gittikçe kuvvetlenen bir tesir icrasına başlamıştı.

¹ *Guide pratique de science sociale*, p. 12 (fascicule 102).

Rusya ile Avusturya'nın hal-i rekabette bulunan ihtirasât-ı siyasiyesi, Osmanlı saltanatının zaaf-ı içtimaiyesi,

Şark ile garp arasında münasebât-ı iktisadiyenin inkişâfı;

İşte 19uncu asırda Türkiye buhranının şeklini tayin eden dahilî ve haricî avâmil! Bu buhrandan Osmanlı saltanatının salimen kurtulması ahaliyi iş hayatında çerçevelemiş ve onu yeni ihtiyâcâta uyarak tanzim edebilecek bir zimâmdâr sınıfa istinadıyla mümkündü. Türkiye ise bu hayatî unsura sahip değildi. Osmanlı saltanatı hayat-ı umûmiyeye tahakküm eden ve sunûf-i halk ile samimi revâbıtı bulunmayan bir zümreye istinad ediyordu. Haricî tesirât ise hakimiyet-i siyasiyi elde tutmaya çalışan zümre haricinde sa'y tarîkiyle yükselcek yahut kuvve-i umûmiyeyi ele geçirerek mevki tutacak mahallî patronlara ve mahallî reislere müsait.

19uncu asırda Türkiye'de vukua gelen ve ancak bir kısmı nazar-ı itibara alınarak (milletlerin intibâhı) denilen harekâtın mahiyeti budur. Bütün bunlar istiklal-i hakikisini elde etmek kabiliyeti gösteren milletlerin vücudundan ziyade Osmanlı saltanatının (tefevvuk-i içtimaiyesini tesis etmiş bir numune-i içtimaiyenin vücud verdiği bir heyet-i siyasiye) olmadığına delâlet eden tezahürât idi.

Avusturya ile Rusya'nın taksim ve ilhâk düsturunu, şu hadisât, muhtâriyet ve parçalama politikası şekline koymuştu. İngiltere ile Fransa ise tamâmiyet-i mülkiye esasını ani bir indirâsa mani olacak teminât suretinde müdafaya mecbur oldular.

Münâsebât-ı hariciyesini menafi'-i iktisadiyeye göre idare eden yani kudret-i milliyesini bilhassa iş hayatının faaliyetinden alan milletlerle kuvvetini hayat-ı umûmiyesinin miknetinden aldığı için münâsebât-ı hariciyesini tahakküm-i idarî ve askeriyesini arttıracak tertibât tarzında idare eyleyen saltanatların şark meselesine aynı suretle iştirak ettiği zâhirdir.

Bu ikinci zümreden devletlerin başında bizim için Rusya ve sonra Avusturya görünür. Bunların hedefi Türkiye'yi askerî ve idarî tahakküm altına almak yani kuvve-i umûmiyelerinin tevsi' ihtiyacını tatmin eylemekti; binaenaleyh Türkiye'de dahilî harbi idame ederek ilhâk-ı memaliğe yol açmak siyasetlerinin esasını teşkil ediyordu. Halbuki birinci zümreye mensup cemiyetler inkişâf-ı dahilileri için sulha muhtaç; kudret-i siyasiye ve askeriyeleri mevcudiyetlerini muhafazaya ve hududları haricine taşıp yayılmakta olan faaliyet-i iktisadiyelerinin serbestî-i cereyanını müdafaya masrûf. Umûmî sulh meyânında Türkiye'nin dahilî sulhu da onlarca mültezimdir. Mucib-i memnuniyet olarak Fransız siyasetinin şark-ı karîbdeki tezahürü bilhassa şu ikinci şekildedir. Bundan dolayı Fransa ve İngiltere, bekasını daima iltizâm ettikleri, Türki-

ye'nin zimâmdâr tabakasından ümitvâr oldular; ancak uhdesine düşen vazife-yi ibkâya kifayetsizliği zâhir olduğu derecede Türkiye'nin küçülmesine müsa- it göründüler. Şu kadar var ki şark-ı karîb yalnız bir faaliyet-i iktisadiye mu- hiti olmakla kalmıyor, Hind ve aksâ-i şark yollarına güzergah olması mevki- inin ehemmiyetini münâkalâtın tevsi'i ile rekabet-i umûmiyenin keskinleşme- si nispetinde arttırıyordu.

Şu mürekkebe vaziyet Türkiye zimâmdârlarına – faaliyet-i dahiliye ve hari- ciye de esas teşkil etmesi lazım gelen- iki mesuliyet tahmil ediyor: Biri reka- bet-i umûmiye sahnesinde muvaffakiyetle yaşayabilir bir unsur-i faal haline gelmek için memleketin seviye-i içtimaiyesini yükseltmek; diğeri münasebât- ı beyne'l-milel üzerine icra-i tesir eden mevkiini, hüsn-i isti'mâl edebilecek eh- liyet ve kabiliyet ile doldurmak.

Rekabet-i umûmiye sahnesine askerler tarafından sevk edilen iktisadî bir Almanya'nın çıkması, şark tarîk-i kebirine teveccüh eden bu militarizm ile kaplatmış faaliyete Avusturya'nın Balkan'da piş-dâr haline gelmesi üzerine Türkiye zimâmdârlarının muvazene-i umûmiyede uhdesine düşen mesuliyet en ağır şeklini almış bulunuyordu.

Meşrutiyet ilanının dahilde ve bütün garbda uyandırdığı takdir ve ümitler hatıradadır². Bu takdir ve ümitlerin henüz kuvvetini gaib etmediği bir zaman- da Prens Sabahaddin bir ilm-i içtimai tatbikatçısı salahiyetiyle yükselen seda- sı “cephe-i faaliyetimizin, diyordu, istikamet-i içtimaiyesini tebdil etmediğimiz halde kuru bir meşrutiyet bizi iktisaden olduğu gibi fikren ve ahlaken de son bir iflasın uçurumlarında kül kömür olmaktan kurtarmayacak!”

Fî'l-hakika öyle oldu.. İnkırâza yürüyen milleti kurtarıp yaşatabilmek için sade bir niyetle kudret-i hükümeti ele geçirmeyi ve bunu herçi-bâd-âbâd mu- hafazayı kâfi add eden zihniyet her yerde olduğu gibi Türkiye'de de icraat na- mına kuvâ-yi umûmiyenin tazyikini kör ve bî-şuur bir merkezîyetle teşdiden başka bir şey yapamayarak hayat-ı hususiyede mütefessih bir inhilâle, hayat- ı umûmiyede kanlı bir tegallübe dayandı; beyne'l-milel rekabet mücadelesinde

² Şark meselesini menşelerinden itibaren mevzu-i bahs eden, Fransa enstitüsü tarafından mazhar-ı mükâfat olmuş, bir eserin hâtimesinden nakl ettiğimiz şu satırlar hariçteki klasik tarz-ı telakkiyi ifade eder: “Yeni Türk inkılâbı genç Hıristiyan devletlerinin büyümesini düvel-i muazzamanın ihtirâsâtını tevkif kabiliyetini göstere- bilecek, şark meselesinin asırlardan beri taayyün eden evsâfını tağyir edebilecek mi?”

Şimdiden bu hususta hüküm vermek müşküldür.

Şu kadar var ki bu son üç sene zarfında Jön Türk fırkası Osmanlı saltanatını akılâne ve mahirâne idare eyle- di. Vaktiyle Japon hükümetinin yaptığı gibi gençliğin güzidelerini garp mekteplerine gönderdi ki mazinin taas- subuyla kat'ı alaka için en iyi çare şüphesiz budur. Bidayette mağlup fırkaların irticamdan korkulmuş idi. Fakat Abdülhamid-i sâninin sukutu onları nihayet aciz bir hale getirmiş görünüyor. Binaenaleyh (inkılabın) muvaffakiyetini ilan etmek ve Türkiye tarihinde yeni bir devr açtığını kabul eylemek mümkündür (Edward Driault, *Şark Meselesi*).

³ *İttihad ve Terakki'ye Açık Mektuplar, Beşinci Mektup, Paris, 191.*

tahakküm cinnetine düştü. Alman militaristlerinin bâzîçesi olan mütegalibe Pan-İslamizm, Pan-Türkizm bayrağını açarak Türkiye'yi tesâdüm-i umûmiyenin sarsıntılarını tevsi' edecek bir alet olarak kullanmak istediler; ve belki de bu tarîk ile tahakküm-i askerî asırlarının azimetini elde etmek hayaline kapıldılar. Bu, tamamen memleket ahalisinin menafi' ve arzusu hilafına ilan edilmiş bir saltanat harbi, Tanzimat merkezîyetinin vasıl olduğu son bir iflas idi. Hakikat namına teslim etmek icap eder ki ıslahat diyerek hariçten de teşvik ve teyid edilen bir asırlık mesaiyle kuvâ-yi umûmiyenin tahakkümü takviye edilmiş olan bir memlekette, aynı numunedeki diğer memleketlerde olduğu gibi halkın hissiyatı kendini pek güç gösterebilirdi⁴.

Eğer (Edmond Demolins) ber-hayat olup da *İktidar-ı Hükümeti Ele Geçirmekte Menfaat Var mı?* unvanlı eserinin "kuvâ-yi Osmaniye'nin ittisâ'ı harptir; teşebbüs-i şahsiyenin inkişâfı sulhtur." faslını yeniden yazacak olsa idi vekayi'-i ahirenin verdiği misaller arasında Türkiye'nin harb-i umûmiye iştirakını da kuvâ-yi umûmiyesi mütehakkim memleketlerde hissiyat-i ahaliyenin harbi tevkif edemediğine bariz bir misal olarak zikr edebilirdi.

Son sahnede sulh muhabbetiyle göründü. Türkiye, aleyhlerine bir alem-i kıyâm ettirilebileceği zan olunan, eski dostlarının eline düştü.

Şimdi büyük bir Türkiye'nin, şarkta unsur-i muvazene olarak, muhafaza ve tanzimi fikri, tamâmiyet-i mülkiye düsturu terk edilmiş görünüyor. Bu düsturun yerine ikame edilen milletlerin muhtariyeti, milletlerin serbestî-i inkişâfı şarkta sükun ve huzuru tesis edebilir mi? İstiklal-i siyasiyenin tanınması milli bekayı temin edecek bir esas kâfi midir? İşte hâlâ iktirân edemeyen şark meselesinin yeni meçhulleri. Bu suallere hadisâtın vereceği cevabı beklemeden ilmin cevabını almak mümkün. İlm-i içtimai gösteriyor ki bir milletin istiklal-i hakikîsi siyasî tertibat ile temin edilemiyor.- Her numune-i içtimaiyenin serbestî-i inkişâfı alem için bir unsur-i sükun mahiyetinde netâyic vermez.- Rekabet-i umûmiye sahasında mağlubiyete mahkum içtimai numuneler vardır.

Fî'l-hakika İtilaf ricâlinin milletlerin kendi mukadderâtına sahip olması hakkına nazarî bir noktadan bakmadıkları zâhirdir; bunun ale'l-ıtlâk kabul edilmediğini muayyen netâyic hedef ittihâz edilerek müdafaa edilmesi de göstermektedir. Hakikatte şark-ı karîbe tatbik edilen esas (memleketleri vesâit-i askeriye ve idariye ile taht-ı tahakküme almamak ve alınmasına mani olmak)dır ki Amerikalıların ve İngilizlerin münasebât-ı hariciyelerinde ve intişârlarında ne vakitten beri müdafaa ve takip ettikleri, beyne'l-milel münasebâta gittikçe hâkim olan, tarz-ı faaliyet de budur.

⁴ Sabahaddin Bey'in harp arifesinde hakan-ı merhuma gönderdiği arıza – *İlm-i İçtimai* mecmuasının Kanun-u evvel 1914 nüshasında münderiçtir – bu vaziyeti müciz bir vuzûhla ifade etmekte idi.

Hatta, bu cereyanın hakimiyet-i siyasiyeyi bir alamet-i tefevvuk olarak telakkiyi teyid eden bir delil add edilmesinde ve istiklal-i siyasiyi elde etmeye çalışmanın beka-i milliye temin edecek bir esas-i kâfi zan olunmasındadır. Halbuki bu memleket halkının iş hayatını bizzat tanzime kifayeti ve memleket menafi'-i umûmiyesini bizzat idare eyleyebilmesi demek olan istiklal-i iktisadiye ve siyasiye liyakât-ı kabiliyet-i içtimaiyesi ile tahakküm-i siyasî ve idarî esasını red eden bir münasebet-i hariciye ve intişâr tarzı yekdiğerinden büsbütün ayrı şeylerdir.

Milletler arasındaki münasebâtın bu tarzda tanziminden husûle gelecek netâyici anlamak için bu tarz faaliyeti alemde yürüten milletlerin doğrudan doğruya tesirleri altına düşen yerlerdeki istihâleyi görebilmek kâfidir: Memleketin teşkilatı mahallî rengi ve mahallî unsurlarıyla ibkâ ve idare ediliyor, orası ancak faaliyete açılmış; Sanayi yahut vesait-i nakliyyeyi tanzim edecek sahib-i sermaye müteşebbisler, daha mühimi ziraî müsta'mirler geliyor. Böyle müsellâhâneve tanzimkârâne bir tesir, tahakküm-i askerî ve idarî gibi, kırıp ezmiyor; bilakis asayiş ve refahı arttırıyor. Fakat hakikatte ne oluyor? Milletlerin beka ve serbestî-i inkişâfi emniyesi karşısında tefevvuk-i içtimaiyenin ve istifâ'-i içtimaî kanununun bütün netâyici ile kendini göstereceği bir zemin ihzâr edilmiş oluyor. Memlekete dahil olan mütefevvik unsur, halkı iş hayatında çerçeveledikçe menadi'-i umûmiye ve siyasiyenin idaresi de ister istemez onun eline geçiyor. Hal-i temasta bulunan muhtelif seviyede iki numune-i içtimaiyenin masuniyeti ve bekası kanunu yok! Mütefevvik numune-i içtimaiyenin diğeri üzerine icra-i tesir etmesi, onu sevk ve temsil eylemesi; kısaca en kabiliyetli milletlerin bekası ve kabiliyetsizlerin istihâlesi yahut süpürülmesi yani istifâ'-i içtimaî kanunu var! Bu kanunun cereyanına karşı ateş ve çelikten yükseltelen en müthiş setler bile zîr ü zeber olarak sönmeye mahkum. Milletler için hayat ve memmat meselesi, bu kabiliyete ve bu kudrete temellük edebilmede!

Anglo-Saksonların Amerika ahali-i asliyesinin mevcudiyetine karşı gösterdiği hürmetkârlığa rağmen faal bir sa'ya katılamayan bu ibtidaî akvâm alemi vücuddan silinmede. - Tecemmu'-i milletlerin daire-i nüfuzu daralıyor, tedricen infirâdiler tarafından tanzim ve temsil edilmeleri hareketi ilerliyor. - Tahakküm düsturuna dayanan İspanyol ve Portekiz müstemlekât saltanatlarının inhilâline mukâbil, efrâdın faaliyetine ve binaenaleyh muhtariyet-i mahalliyeye dayanan bir İngiliz müsta'mirât alemi inkişâf etmede. - Yankiler Cemâhir-i Müttehide'ye gelip yerleşen her cins ve mezhepten unsurların kendi numune-i içtimaiyelerine cezb ve temsil ile vahdet-i milliyeyi tesis ve muhafazaya devam ederken cenubî Amerika'nın İspanyol ve Portekiz istimlakı zamanından yekdiğerine bigane tabakât-i halk ile meskun bir hal alan memleket-

lerini de iş hayatı tarîkiyle tanzim ve idareye yürüyorlar.

Vekâyiin bu seyr-i muazzamı karşısında bir milletin muhafaza-i mevcudiyet için hakimiyet-i siyasiyenin kifayetine kanaatle bütün kuvâsını sırf onu istihâle ve müdafaa uğrunda sarf ve heder etmesinin ne kadar bir kıymet-i ameliyesi kalıyor?

İşte bunun en câlib-i dikkat birer tecrübe-gâhı olan Balkan ve Avusturya! Amerika-i şimalîde gittikçe artan bir huzur ve refah aleminde hayat-ı hususiye kudretiyle vücuda getirilen bir amaliye-i içtimaiyeyi asırlardan beri en boğucu ve en kâhir tedâbir-i idariye ve vesâit-i siyasiye ile meydana getirmeden aciz kalmış milletler mozaîği ile kaplı hatalar.. O milletler ki hiç biri mevcudiyetini tehdid ile taht-ı emniyete alamamış, daimî bir hakimiyet veya mahkumiyet endişesinin zebunu!

Hulasa hakimiyet-i siyasiye ale'l-ıtlâk bir düstur-i halâs-kâr olamadığı gibi serbestî-i inkişâf da bekayı temin eder bir esas değil. Tarih bize gösteriyor: Sukut eden milletler mukadderatına en ziyade hâkim oldukları zan edilen – serbestî-i inkişâftan tamamen müstefid oldukları – devrede inkırâza teveccüh etmiştir.

Şu esaslar alemde asayışi tesis hususundaki kifayetsizliğini görmek için de uzağa gitmeye hacet yok. Balkan hükümetlerinin tarihini, yekdiğeriyle olan münasebetini tedkik kâfi. Bu memleketlerin sabit kuvâ-yi umûmiye vücuda getirmekteki aczi, gerek hududları dahilinde ve gerek haricinde kullandıkları tahakküm siyaseti! Bunun neticesi olan Makedonya'daki kanlı tesâdü.. “Etatampon” denilen bu usât-ı siyasiyenin haricî tesirât ve ihtirasâtın Balkan'da serbestçe yol almasına mani olamaması.. Bütün bunlar Avrupa'nın huzurunu ve neticeten müsâlemet-i cihanı tehdid eden Balkan meselesinin Türkiye'yi Avrupa'dan çıkarmak ve milletlerin istiklal-i siyasiyesini tanımakla da hall edilememiş olduğunu gösteriyordu. Bunun gibi Türkiye'nin Asya'daki hududunu daraltmak da şark-ı karîb mesâilini hall edemeyecektir. Tesis-i sükun ve huzura muktedir sabit kuvâ-yi umûmiye vücuda getirmekten rekabet-i umûmiye sahasında faal bir mevki tatmaktan aciz kaldıkça, bu yerleri, sırf siyasi tertibat-ı dahilî ve haricî âmâl ve ihtirasât-ı siyasiyenin bir saha-i tesâdü mü olmaktan kurtaramaz.

Şark meselesini hariçten müspet veya menfi suretlerle halle uğraşan diplomatlara meçhul kaldığı kadar Türkiye'nin mevcudiyeti meselesini dahilden kezalik müspet veya menfi şekilde halle çalışan ıslahatçılarla ihtilalcilerce de malum olmayan bir hakikat var:

Prens Sabahaddin'in gösterdiği vechle “Tanzimat devrinden beri çoğalan ıslahatçılarımız samimi bir emel-i teceddüd besliyor; fakat bu teceddüdün ne

suretle vukua geleceğini katiyen keşf edemiyorlardı. Yalnız şart-ı terakki olarak hürriyet, meşrutiyet, maarif, ahlak ve nihayet garblaşmak lüzumu ileri sürülüyordu. Ve elân da sürdürülmede! Fakat bütün bu iddialar ne cemiyet ve ne de onu ıslaha çalışan zihniyeti bir karış ileri götüremedi⁵.”

Halbuki Türkiye için mesele-i hayatiye şu idi:

Efrâd-ı memleketin nisbet-i şahsileriyle faaliyet-i istihâliye zemininde yükselerek hayat-ı hususîyenin metanet ve istiklalini temin etmeleri; bu sayede hayat-ı mahalliye'nin nazmı olan kuvâ-yi mahalliye'yi var eylemeleri ve kuvâ-yi mahalliye'ye istinad eden bir kudretle menâfi'-i umûmiye'yi ve ona göre münâsebât-ı hariciye'yi idare edecek sabit ve basiretkâr bir kuvve-i merkeziye'ye vücud verilmesi. Ancak teşekkül-i içtimaî üzerine icra-i tesir edecek böyle bir ıslahat hareketi şarkta ferdin mevkiini yükselterek masûniyet-i şahsiye'yi, hürriyet ve vicdanı temin eyleyecek; ferdin hürriyet-i siyasiyesine fiili bir saha-i faaliyet açacak; hükümetin, dinin, lisanın bir vasıta-i tahakküm olarak kullanılmasına mani olarak Avrupa-i berrîde şimdiki sunûf-i halk mücadelâ-tına tekabül eden şarkın tarihî mezhep ve cemaat harbine de nihayet verecekti.

Bu hakikatin meçhul kalması Türkiye ıslahatına hariçten de sırf siyasî ve unsurî bir nokta-i nazardan bakılmasını mucip oldu. Bu nokta-i nazara göre Türkiye'nin mevcudiyeti – hakimiyet-i siyasiyenin münhasıran Müslümanlar ve Türkler yani şu din veya unsurdan bulunan kimseler elinde bulunmasından dolayı – tehlikeye düşüyordu. Böyle olunca da ıslahatın esasını muhtelif din ve milliyette bulunan unsurlar arasında hakimiyet-i siyasiyede bir muvazene husûle getirilmesi teşkil ediyordu. Fakat hayat-ı hususiyede tecelli eden rekabetler teali-i içtimaîyi, hayat-ı umûmiye sahasındaki rekabetler ise teseffül-i içtimaîyi ihzâr eder; bunun içindir ki ıslahat hususunda hariçten ilham edilen tedbirlerde Türkiye'yi bir zemin-i müsâlemet haline getirmek yolunda bir adım ilerletemedi.

“İnsanın kuvâ-yi tabiiyesi, hararet ve elektriği kendi nefine kullandığı gibi kuvâ-yi içtimaiyenin tarz-ı faaliyetine vakıf olarak onlardan da istifade ettiği gün ne kadar kuvvet tasarruf edilmiş olur! İşte o gün mesele-i içtimaiye halle iktirâmı için şimdiye kadar mahrum olduğu anâsıra temellük edecek⁶. Türkiye mesele-i ıslahatına ve o suretle şark meselesine bu hall-i avamilini idhal etmek muvaffakiyetini Sabahaddin Bey istihsâl etti. Tab' edilen *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir? Meslek-i İçtimaî ve Programı* bu ilmî olduğu kadar amelî olan suret-i halli umûmun nazar-ı ıtlâ'ına vaz' ediyor.

⁵ *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir? Meslek-i İçtimaî ve Programı, Meslek-i İçtimaî.*

⁶ *Réportire des répercussions sociales, préface de M. Paul Descamps.*

Sabahaddin Bey beşeriyet tekamülü istikametini ve tefevvuk-i içtimainin nereden geldiği ve ne gibi esbâb-ı asliye neticesi olduğu hakkında ilm-i içtimainin keşf ettiği hakikatleri gösterdikten ve “bu vukûfla bu ana kadar irade-i beşeriye hariçte husûle gelen bir istihâle-i içtimaiyeyi bundan böyle irade-i beşerle vücuda getirmek imkanını idrak etmiş olduğumuzu” kayd ettikten sonra ilave ediyor “işte, diyor, bu imkandan ilk defa olarak amelî ve muazzam bir hakikat çıkarmaya yürüyen (meslek-i içtimaî) Türkiye’nin nasıl kurtarılacağı, kurtulması için takibine mecbur olduğu en sâlim ve en velud istikametleri tespit ediyor. Bu suretle ilm-i içtimaî meslek-i içtimaiye merkez-i hilkat olduğu gibi (meslek) de Türkiye’nin en vicdanlı evladlarına merkez-i istinad!”⁷

Mukadderât-ı cihan tezekkür edildiği sırada Türkiye’nin ifade ettiği en yüksek mana budur. Memleketin uğradığı bütün felaketlere, düşkünlüklere rağmen var olan vicdanlı evladları böyle ilmî bir istinad-gâha temellük etmiş bulunduğu içindir ki Türkiye tarihinin herhangi bir devresinde olduğundan daha ziyade yaşamaya müstahaktır.

Kavânin-i içtimaiyeye vukûfu Fransız dehasına medyunuz. Türkiye ehl-i amelinin müktesebât-i fikriyelerini bu (merkez-i istinad) etrafında toplayabilmesi Fransız irfanına borçlu olduğumuz şükranı da en samimi ve fiili bir surette ifa etmek olacak; bu kanaatle âmil olan bizler Türkiye’de doğan ve 20nci asırdaki ilmin zemin-i içtimaîde yeni ve mesut bir tatbikini hedef edinen bu harekete beşeriyet-i mütefekirenin nazar-ı dikkatini celp ile müzaheretini temin lüzumunu his etmekte beyne’l-milel ilm-i içtimaî cemiyeti azasının vicdanı bizimle beraber olacağına mütmainiz.

Kızıltoprak, 22 Kanun-u evvel 334 [22 Aralık 1918]

Mehmed Ali

[Çevrimyazı: Çiğdem Önal Emiroğlu]

⁷ Türkiye Nasıl Kurtarılabilir? Meslek-i İçtimaî ve Programı, Merkez-i İstinad!, sayfa 47.